

КОНСТИТУЦІЙНА ЕКОНОМІКА ЯК МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ НАПРЯМ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Добродумов Петро Олександрович
к.і.н., доцент Української академії банківської справи
Національного банку України, м. Суми

Відзначаючи роль права в розвитку суспільства, слід підкреслити провідну роль конституційного права в механізмі правового регулювання економічних відносин, яке в своїх нормах закріплює основні інститути і принципи економічної системи, в тому числі форми і види власності, принципи конституційно-правового регулювання економічних відносин, правові режими найважливіших об'єктів власності, принципи формування, розмежування і розпорядження матеріальними благами.

У зв'язку з цим актуальним є розгляд конституційного регулювання економічних відносин з позицій конституційної економіки. У цьому випадку взаємодія економічних і конституційних процесів є двосторонньою. Характер конституційної системи залежить від рівня економічного розвитку і одночасно безпосередньо впливає на економічну динаміку [1, с. 27].

Конституційна економіка – науковий напрям, що вивчає принципи оптимального поєднання економічної доцільності з досягнутим рівнем конституційного розвитку, який дістав відображення в нормах конституційного права, що регламентують економічну і політичну діяльність в державі. [1, с. 10]. Причому слід зазначити, що це не просто економічний погляд на конституційне право чи конституційно-правовий погляд на економіку, але й спроба об'єднати економічне і правове бачення суспільних процесів, яке дозволяє уникнути однобічного підходу при розгляді тих або інших проблем, у зв'язку з чим першорядне значення має аналіз Конституції України з точки зору регулювання нею економічних відносин.

Конституційна економіка як новий науковий напрям, що базується на комплексному і одночасному конституційно-правовому і економічному аналізі проблем економічного розвитку та економічного забезпечення конституційних прав і свобод громадян, зародилася в другій половині ХХ століття в США і отримала повне визнання в 1986 році, коли її засновник, економіст Джеймс

Б'юкенен, був удостоєний Нобелівської премії. У Росії на початку ХХІ століття склалася своя школа конституційної економіки, заснована ректором Академії народного господарства при Уряді РФ Володимиром Мау.

По-перше, виникнення нових напрямків у конституційному праві відображає посилення регулюючої ролі Конституції України внаслідок запровадження спеціалізованих органів конституційного правосуддя, внаслідок проголошення конституційних норм про права і свободи безпосередньо діючим правом і усвідомлення суспільством значення норм конституційного права як інструментів забезпечення демократичного розвитку.

По-друге, виникнення нових напрямків у конституційному праві пов'язане з формуванням їх у міждисциплінарному форматі, що є відображенням потреби у використанні в конституційно-правовому регулюванні (правотворчості і правозастосуванні), конституційно-правових дослідженнях інструментарію і методологій неюридичних галузей з метою ефективного моніторингу конституційно-правового законодавства і практики.

Відповідна тенденція – до міждисциплінарних досліджень на базі загального конституційного права виявляється в тому, що розпочаті дослідження за таким новим напрямком конституційно-правової науки, як «конституційне право і економіка», яке отримало назву «конституційна економіка».

По-третє, виникнення нових напрямків у конституційному праві відбувається за тієї причини, що при збереженні їх автономності конституційно-правові норми зближуються у своєму регулятивному впливі з нормами інших галузей права та іншими соціальними нормами. Крім того, розглянуті аспекти в наукових дослідженнях виникають внаслідок того, що регулятивна дія конституційно-правових норм коригується під впливом процесів конвергенції публічного і приватного галузей права.

Розвиток міждисциплінарних напрямків у конституційному праві необхідно не тільки для формування критеріїв реалізації Конституції та встановлення рівня реалізації на практиці її положень, виявлення тенденцій соціально-правового розвитку на основі Конституції за допомогою наукового

інструментарію конституційного права. Потреба в міждисциплінарному підході пов'язана і з можливістю використання в конституційно-правовому регулюванні (правотворчості і правозастосуванні), конституційно-правових дослідженнях інструментарію і методологій неюридичних галузей з метою ефективного моніторингу конституційно-правового законодавства та практики.

Розвиток законодавства та розробка наукової доктрини, а також вивчення конституційної економіки в юридичних вузах відповідатиме періоду входження України в систему ринкових економічних відносин, що об'єктивно вимагає забезпечення конституціоналізації державно-правового впливу на економічну і соціальну сфери. Вимоги конституціоналізації економічних і соціальних відносин означають розширення конституційного впливу на регулювання економічних і соціальних відносин; проникнення конституційно-правових норм у сферу іншого галузевого впливу на соціально-економічні відносини, що забезпечує інтеграцію в правову практику функціонування держави основоположних конституційних принципів, що відображають якісні характеристики демократичного конституційного ладу. Умовою і передумовою конституціоналізації економіки є зростання активності і масштабів державної участі в економіці в двох аспектах: і як одного із господарюючих суб'єктів, і як суб'єкта конституційно-правових відносин, який встановлює умови і порядки економічної діяльності, що, в свою чергу, вимагає встановлення меж державного втручання в економічну сферу як суб'єкта публічно-правового регулювання економічної сфери у нормах Конституції – Закону найвищої юридичної сили, розрахованого на найбільш тривалий термін дії.

Необхідність розвитку (вдосконалення) конституційно-правового регулювання та відповідної правозастосовної практики, а також проведення наукових досліджень конституційної економіки як підгалузі конституційного права та її викладання (вивчення) у юридичних вузах зумовлені такими потребами:

– акцентування уваги в законодавчій і правозастосовній практиці на виявленні всієї системи норм, що відносяться до економіки, які містяться в

Конституції України і вдосконалення конституційно-правового регулювання економічних норм і інститутів;

– формування політичної практики діяльності органів і посадових осіб публічної влади відповідно до вимог конституційних принципів економічного ладу;

– формування в юридичній професійній правосвідомості (насамперед у студентів-юристів) уявлень про економічний зміст основних понять економічної теорії, що мають статус юридичних дефініцій, і знань про основні конституційно-правові категорії, пов'язані із категоріальним апаратом економічної науки;

– наукові дослідження (вивчення у вузах) історії конституційного регулювання економічних і соціальних відносин у СРСР та УРСР;

– наукові дослідження (вивчення в вузах студентами-юристами) соціально-економічного змісту чинної Конституції України;

– наукові дослідження (вивчення в вузах) статусу фізичних та юридичних осіб як суб'єктів виробничо-економічних і соціально-трудова конституційно-правових відносин в Україні;

– наукові дослідження (вивчення в вузах) концепції юридичної особи публічного права;

Предмет дослідження за напрямом «конституційна економіка» включає, зокрема, такі аспекти нормативного регулювання і навчального пізнання, як співвідношення бюджетів і бюджетних повноважень двох рівнів політико-територіальної організації України, а також відповідних податкових надходжень і податкових повноважень в Україні.

У числі найважливіших аспектів конституційно-правового регулювання, науково-доктринального аналізу і навчального пізнання – природно-ресурсний аспект у конституційному праві, оскільки земля та інші природні ресурси – це найважливіші об'єкти власності, що являють собою особливе за своєю природою майно, яке іменується в конституційно-правових джерелах "загальнонаціональним багатством". Конституційно-правовий аспект конституційної економіки пов'язаний з розмежуванням об'єктів власності, і з

розмежуванням предметів ведення і повноважень між українською державою і адміністративно-територіальними одиницями

Важливими аспектами наукових досліджень і професійної освіти за міждисциплінарним напрямком, що розглядається, є аналіз і вивчення економічних і соціальних конституційних прав і свобод фізичних і юридичних осіб в Україні на основі формально-юридичного та соціологічного методів, а також виявлення економічних повноважень і предметів відання політико-територіальних утворень та економічної компетенції органів і посадових осіб публічної влади всіх адміністративно-територіальних одиниць.

З цього можна зробити висновок, що конституційна економіка – це підгалузь конституційного права, сукупність конституційно-правових норм, які встановлюють деполітизовану систему економіки, що підпорядковується приписам права і функціонує на основі пріоритету конституційних принципів над державним розсудом.

Конституційна економіка – це сукупність встановлених нормами конституційного права обмежень державного вторгнення в економічну сферу. Конституційний характер економіки передбачає мінімальне втручання держави у сферу приватного підприємництва; функціонування держави в системі економічних ринкових відносин переважно в статусі господарюючого суб'єкта, а не носія владних повноважень. Конституційна економіка у вузькому розумінні – це сфера відтворення державного та муніципального сектору економіки. Конституційні принципи соціальної держави є обмежувачами втручання держави в сферу економіки.

Таким чином, дослідження проблем конституційної економіки має велике практичне значення, оскільки дозволяє подолати традиційне для юристів незнання питань економіки, а для економістів – незнання питань права, особливо конституційного.

Література

1. Баренбойм П. Д. Конституционная экономика : учебник для юридических и экономических вузов / П. Д. Баренбойм, Г. А. Гаджиев, В. И. Лафитский, В. А. Мау. – М. : ЗАО “Юстицинформ”, 2006. – 528 с.

Добродумов, П. О. Конституційна економіка як міждисциплінарний напрям наукових досліджень [Текст] / П. О. Добродумов // Перспективные направления развития современной юридической науки : материалы международной научно-практической конференции, г. Симферополь, 24–25 января 2014 года. – Симферополь: Научное объединение “Юридическая мысль”. - 2014. – С. 24–27.